

Емануил Николов

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНАТА МЕДИТАЦИЯ

– провокация към човешкото *его*

Abstract: Emmanuel Nikolov, *Transcendental Meditation: a Provocation against the Human Ego*.

The present research addresses aspects of the religious phenomenon of Transcendental Meditation. It proposes an Orthodox Christian perspective on the specific issue of moving away from the personalistic understanding prevalent in European Christian culture.

Keywords: *Transcendental Meditation, New Age Spirituality, Orthodox Christianity, Personalism, Mysticism*

Чукай на всяка врата.

Кажи на всеки, че е божествен.

Свами Вивекананда (1863-1902)

Аз, който съм прах и пепел...

Авраам (2000 г. пр. Р. Хр.)

Текстът, който предлагам, има за цел да анализира популярността на трансценденталната медитация (за нейното обозначение в последствие ще използвам „ТМ“) в България и нейното въздействие върху различните слоеве на обществото. Правя уговорката, че няма да анализирам произхода, развитието и значението на ТМ, тъй като това вече е сторено от редица автори¹. Акцентът ще бъде върху ней-

---

¹ Раджниш, Б. *Медитация. Изкуството на екстаза*, София, 2013; Рама, С. *Медитация*, София, 2003; Роуз, С. *Православието и религията на бъдещето*, б. м., 1997, 93-99; Рот, Р. *Трансценденталната медитация на Махариши Махеш Йоги*, София, 1997; Стоилова, Я. „Трансценденталната медитация като предизвикателство пред будизма“, *Динамика на световните религии и значение на ортодоксалността*, София, 2011, с. 145-148; Махеш-йоги, М. *Трансцендентална медитация*, Москва, 1991; Forem, J. *Transcendental Meditation: the Essential Teachings of Maharishi Mahesh Yogi. Revised and updated for the 21st Century*, Carlsbad, 2012; Khan, B. *Transcendental Meditation*. Glendale, California, 2014; Lewis, G. *What Everyone Should Know about Transcendental Meditation*, Glendale, California, 1975; Miller, J. *A Wave on the Ocean*:

ната привлекателност и методиката, с които е реализирана.

Какво привлича интелигенцията и младото поколение, какво открива обикновеният човек в ТМ? Отговорът на тези въпроси е провокиран от необходимостта за адекватна позиция относно деструктивните култове на новото време, които все повече изместват Църквата от центъра на нашия живот. В страна, която традиционно е православна, това е проблем, който заслужава внимание поради опасността, която се крие зад спорната привлекателност на ТМ. От друга страна, причината за това не би могла да бъде единствено в даденото религиозно направление поради факта на свободната човешка воля.

Духовното състояние на модерния българин като предпоставка за среща с ТМ

Стремежът на българина към комфорт и прогрес са основни движещи сили в неговото битие. Мястото в обществото, статусът на живот и доброто образование са факторите, които определят смисъла. Наблюдаваме развитие във всички сфери на светското, постижения на технологиите и подобряване на условията за съществуване. Човекът умее да се усъвършенства и да изгражда, това е негова основна цел, която той постига в една или друга степен. Въпросът е какво и за сметка на кое. Няма съмнение, че по своята същност „днешният човек е светски“¹. Секуларизацията присъства във всички сфери на обществото, като целенасоченото търсене на още и още неизменно носи своите негативи. Факт е, че хоризонталата на земното не е единствената цел в живота. И веднага щом зададем въпроса за смисъла на нашето съществуване, откриваме проблем.

Игнорирането на вертикалата на нашето битие през последните десетилетия обърна прогреса на човека срещу самия него именно поради жертвоготовността, с която той дава своята духовност за сметка на привлекателната модерност². Човекът не може да служи на двама господари (срв. Мат. 6:24) и поради тази причина светското винаги е било за сметка на духовното. Това изгражда една консума-

---

Maharishi Mahesh Yogi, Transcendental Meditation, Morrisville, NC, 2007

¹ Бигович, Р. *Църква и общество*, София, 2003, с. 184.

² Вж. Стаматова, Кл. *Ако любов нямам...* София, 2006, с. 245.

торска нагласа у българина, която се проявява и в неговия религиозен стремеж – последица от осветкостяването, което отнема предаността към традиционната му религия и автоматично го прави уязвим за други религиозни традиции, неприсъщи и чужди за неговата изконно православна духовност. Стремежът към бърза резултатност при решаване на проблемите конфронтира българина с тесния и стръмен път (срв. Мат. 7:14) към победата над греха и нему се струват неадекватни призивите към смирение, послушание, обич към врага, себеотрицание и много други понятия, даващи правото на човека в православното християнство да претендира за обожение¹.

Резултатите са налице, защото в процеса на 'хоризонталното израстване' и дефицит на адекватно духовно ръководство българинът загуби своята осъзнатост за грях, личността си и заживя в глобализирания свят на индивидуалността. „Индивидуализмът е присъщ на обществата, в които няма близко отношение между индивидите“². Това отчуждение от ближния е провокатор на редица проблеми като „нарастване на антисоциалното поведение, престъпността, употребата на наркотици и най-общо насилието; упадък на семейството, включително увеличената честота на разводите, извънбрачните деца, бременността на малолетните и самотните родители;...общото снижаване на трудовата етика и издигане в култ на личната задоволеност“³. Точно този стремеж към задоволяване на собственото „аз“ е един от факторите, допринесли за моралния упадък на нашето общество, който от своя страна подготвя почвата за настъпването на религиозни секти като ТМ. Накратко това определя духовното състояние на много от хората, живеещи в България, като по-важното в случая не е изброяването на проблемите, а техните реални последиствия за човешката душа.

Не можем да пренебрегнем факта, че липсата на реална и истинна духовност прави човека уязвим. Нещо повече – отказът от лично общение с Бога, от стремеж към обожение ни превръща в „биоло-

¹ Повече за теосис виж в: Живов, В. *Светостта*, София, 2002, 65-67; Каприев, Г. *Византийска философия. Второ допълнено издание*, София, 2011, 151-153; Лоски, В. *Боговидение*, София, 2010, с. 65.

² Стаматова, К. *Подходът на вербуващите към учащите*, Под печат, с. 2.

³ Хофстеде, Х. *Софтуер на ума. Международното сътрудничество и значението му за оцеляването*, София, 2001, с. 441-442.

гична ипостас¹, което ни подчинява на природната необходимост – смъртта². Необходимо е едно сътресение в живота ни, една гранична ситуация³, за да осъзнаем, че благоденствието на физическото не е фактор за градация в духовен аспект и човекът се изправя пред онази празнина, която е предназначена единствено за Бога⁴. Въпреки че е съгрешил, човекът не може да разруши напълно връзката си с Бога. Той е свързан с Бога. И тази връзка не може да бъде отхвърлена едностранно, защото е битийна и духовно-екзистенциална. Естеството на човешкия дух е такова, че не може да съществува без Бога⁵. Рано или късно човекът се изправя пред един нестихващ порив, който го кара да търси решение на проблемите си по пътя на вертикалата. Така се поставя началото на религиозното търсене, пред което българинът застава с размити представи за това кое е добро и кое – зло.

Защо е привлекателна трансценденталната медитация?

Индуизмът е „социокултурна и религиозна матрица“⁶ с характерната единствено за него способност да абсорбира останалите религиозни системи, като им придава своя отпечатък. В тази религия не съществува понятието „ерес“ така, както го разбираме в България. Поради тази причина ТМ се променя според предпочитанията на гуруто и на този, който я практикува, без да бъде обвинена във ‘вероотстъпничество’.

ТМ цели да обнови света и да създаде нов ред в него. Движението на Махариши използва масмедииите, като разработва своя програма, която обхваща всички сфери на живота – както личния, така и обществения. Според него трябва да има единно световно правителство, което да контролира националните правителства и да им дава

---

¹ Зизилуас, Й. „От маска до личността“, *Изтокът и Западът за личността и обществото*, Велико Търново, 2001, с. 50-53.

² Иванова, М. *Архетипът Месия. Психоаналитичната теория на Карл Г. Юнг в християнска перспектива*, София, 2010, с. 89.

³ Гранична ситуация в смисъл на неизбежни катарзисни ситуации, позитивни или негативни. Вж. Хайнрих, Ш., Г. Шишков, *Философски речник*, София, 1997, с. 134.

⁴ Пенков, Д. *Екзистенциални измерения на вярата в творчеството на Ф. М. Достоевски*, София, 2009, с. 49.

⁵ Срв. Пенков, Д. *Цит съч.*, с. 48.

⁶ Стоилов, Ж. „Адвайта веданта“, *Йога за всички*. Бр. 8, София, 2013, с. 31.

точни указания за управлението на общественно-политическия живот (тук в съзнанието ми неволно изниква паралел с несбъдната мечта на Адолф Хитлер 1889-1945). Самата медитация се представя като научно обоснована и полезна практика за преодоляване на стреса и за развиване на физическите, психическите и духовните възможности на човека.

ТМ се позовава на теорията на физиката за единното поле, което се представя като поле на неограничена енергия, съзидателност и разум. Източникът на мисълта в човека е тъждествен с това поле, следователно той може да го активизира. В личен план на хората се обещава медитацията да осигури уникално състояние на почивка и релаксация. Ако се прилага два пъти на ден, се преодоляват стресът и умората, постига се лечебен ефект и се стига до физическо подмладяване. За разлика от йога¹ или дзен, ТМ не изисква толкова време и усилие, което насърчава практикуващите. Йога „идва от санскритския глаголен корен юдж, означаващ „съединявам“ (също и контролирам м. ск.) – в смисъл на съединяване на едно нещо с друго“². Медитацията при йога изисква дълга и поетапна подготовка, която цели да унищожи индивидуалността, като преустанови дейностите на съзнанието и по този начин да се постигне единение на Атман с Брахман, самадхи или мокша³. При дзен фокусът пада върху осъзнаването на текущия момент, като се цели прозрение за същността на нещата чрез собствения опит. С други думи, целта при дзен е чрез медитация човек да проникне в своя собствен ум и да превъплъти постигнатото разбиране в ежедневието си⁴.

Това, което различава ТМ от йога и дзен, е произволният и логи-

¹ Вж. Николов, Е. „Значението на знанието според индийската философско-религиозна система йога“, *Forum Theologicum Sardicense* 1, 2013, с. 7-34.

² Хамилтън, Сю. *Индийска философия*, София, 2006, с. 197.

³ Повече за мокша виж в: Братоева, М. *Светлина – видение – просветление: митология, ритуали и религиозно-философски идеи във Ведите*, София, 2012, с. 23, 154; Елиаде, М. *История на религиозните идеи и вярвания*, т. II. С., 2009, 50; Радхакришнан, С. *Индийска философия*, т. II, Москва, 1957, с. 575–584; Сухотра, С. *Измеренията на доброто и злото*, София, 2010, с. 370; Хамилтън, С. *Цит. съч.*, с. 62; Прабхупада, Свами Шри Шримад А.Ч. *Бхактиведанта. Бхагават – гита, такава каквато е*, София, 1990, с. 783.

⁴ Cleary, T. *Classics of Buddhism and Zen*. Shambala Publications, Vol. 1, Boston, MA, 2005, p. 250.

чески необоснован опит на Махариши да съчетае отвличена философия с физика¹, като създава еkleктично индуистко направление, което „постига“ целта на йога и дзен за двадесет минути дневно. Целта е човек да реализира себеотнасящо се съзнание, което му позволява да контролира енергийното поле на неограничената енергия. Тук е мястото да отбележим, че Махариши Махеш Йоги (с истинско име Махеш Прасад Варма) по рождение принадлежи към кастата Каяйстаха и по всички правила на индийското общество няма право да се подвизава в кастата на брамините (жреците) – правило, което той безцеремонно нарушава. В Индия той би бил един обикновен човек. Затова през 1950 г. заминава за Щатите, където се представя за легитимен индуистки духовен водач и така сформира общност от нищо неподозиращи последователи.

В България ТМ се концентрира върху няколко нови методи, с които вербува своите бъдещи и настоящи последователи.

1. Трансформация на личностното съзнание.

ТМ е неутрална форма на „ментална терапия“², чиято цел е промяна на онтологичните представи за света и възможностите на човека. Необходимо условие за успех в началото е „човек изобщо да не разсъждава“³, а просто да се отдаде на медитацията. Махариши определя ефекта от медитацията като „състояние над всичко виждано, чувано, докосвано, осезавано и вкусвано – над всички мисли и чувства“⁴. За модерния българин молитвата и обредите в Църквата са нещо ‘закостеняло’ и остаряло. Той търси нещо друго – усещане, което да провокира неговата значимост и да представи пред него един нов свят на неограничените възможности. Това е напълно достатъчно за промяна във възгледите и възприятията, това вече е съзнание, което е водено от друга цел. Повярвал в своите способности, човек

---

¹ Махариши Махеш-йоги завършва физика в Индия и се занимава с научна дейност по темата до 1947 г. когато започва да практикува медитация при гуру Дев. Опитът му да обоснове медитацията си с недоказани научни доказателства говори за слаб и некритичен подход, като обезценява религията, която е за сърцето, а не за разума.

² Роуз, йером. С. *Цит. съч.*, с. 94.

³ Роуз, йером. С. *Цит. съч.*, с. 95.

⁴ Цит. по Роуз, йером. С. *Цит. съч.*, с. 97.

тръгва към следваща стъпка по пътя на ТМ.

2. Себереализация.

На този етап акцентът е върху въпроса за възможностите. Когато действието на ТМ е налице, започва стремежът към духовно и материално израстване и реализиране на собственото самотно аз. След като човек е постигнал „трансценденталното състояние на съществуване“¹, е необходимо да медитира по два пъти на ден, като това не предполага някакъв вид промяна в ежедневието или аскетически усилия, както е в Индия. Просто трябва да се набляга на стремежа към осъществяване на персоналните желания, да се провокира съзнанието, че можеш да контролираш всичко, стига да си постигнал състояние на духа, което да е в съответствие с изискванията на ТМ.

3. Прагматизъм.

Изброените два етапа не са възможни без философската конструкция на ТМ, която се подпомага от практически религиозни инструкции, които човек получава от своя гуру. Тези практически умения насърчават да се провери достоверността на ТМ чрез собствен опит. Индийската практика обобщава огромно количество езотерични знания, които изместват необходимостта от вяра. Насърчението е сам човек да се убеди в тяхната резултатност. И голяма част от ритуалите наистина оказват реално и непознато досега влияние върху човека. Съчетанието *прагматизъм – наука* е това, на което западният мироглед не може да устои².

4. Позитивно мислене.

Интересен е подходът, с който ТМ заменя вярата с позитивното мислене, което от своя страна великолепно се съчетава с прагматизма, като следствието вече не е вяра в слабостта на човека, а вяра в неограничената еволюция. Лекотата, с която ТМ се представя като една методика за по-добър живот, способства на този, който я практикува, да я възприеме с доверие и предразположеност. Това допринася за отдаденост към ТМ, без да съществува усещането, че човек

¹ Роуз, йером. С. *Цит. съч.*, с. 98.

² Срв. Роуз, йером. С. *Цит. съч.*, 46-49.

променя своята религия.

5. Визуализация и сила на мантрата.

Според проф. Милена Братоева „мантрите са пъпната връв, по която ведическата култура захранва и поддържа духовната традиция“. В ТМ мантрите са неизменна част от практиката, защото притежават „трансформативен и зареждащ потенциал“¹. Ян Гонда определя мантрата като дума или изречение със свръхчовешки произход, които са получени от вдъхновени пророци, за да призоват божествената сила и най-вече да се използват като средство за осъществяване на преднамерена и ефективна мисъл за контакт с божественото, чиято същност присъства в мантрата². Практикуващите ТМ сами се уверяват в действието на мантрата, тъй като непрестанното ѝ повтаряне води до психическо състояние, което спомага за навлизането в извънempiричното, като по този начин се постига визуализация на трансцендентното. Тази визуализация предизвиква зависимост и стремеж към повторно осъществяване. На този етап човешката психика изживява катарзис, който сега няма да категоризирам, но ще си позволя да го нарека необратим.

От изброеното дотук можем да обобщим няколко извода. С обръщането към ТМ модерният българин се сблъсква с няколко аспекта, които привлекателността на ТМ е направила възможни и вече реални. Това са: игнориране на проблематиката за греха; представяне на обещаваща методика за просветление, която е съобразена с изискванията на светското (себереализация, трансформация на личността); представяне на нов тип духовност, който не е обвързан с покаяние и Църква (там, където не съществува грехът като проблем, не са необходими средства за неговото изкореняване); провокиране на егото и гордостта с внушение, че можеш всичко; умело използване на масмедии, интернет пространство и видни личности за популяризиране на учението на ТМ; представянето на ТМ като метод за по-добър живот, а не като религия – каквато всъщност е.

¹ Братоева, М. *Цит. съч.*, с. 262.

² Gonda, J. „The indian mantra“, *Oriens* 16 (Dec. 31, 1963), p. 244-297.

Православнобогословски анализ.

Западният човек остава зашеметен от културния и религиозен шок, който преживява, когато се запознае с мистичните индуистки учения и практики на Изтока, за които 'гладува'¹, и българинът не прави изключение. Уникалното при сектите в индуизма е тяхната способност да представят като цел това, което за православно християнство е проблем. Изясняването на причината за това следва да се търси в извода от сравнението на православно християнство и ТМ. Така ще се очертаят границите на фактора, който провокира интереса към ТМ и същевременно отдалечава от Църквата. Православно християнство има своя догматика, която има за основа Св. Писание, Св. Предание, вселенските събори, светите отци и църковни писатели. Всеки православен християнин води живот, съобразен с тази догматика. Следователно обръщането към Бога от страна на човека е обвързано с духовно усилие и напрежение, изисква съсредоточеност, непрестанна борба със страстите и греха, преодоляване на гордостта и стремеж към Богоуподобяване (срв. Бит. 1:26; 5:1; Пс. 81:6; Мат. 5:48).

Секуларизиращият ум е неспособен да приеме, че трябва да се съобрази с нещо, което е в рязко противоречие с нуждите на съвременния век. Св. ап. Павел много точно определя това с думите: *в членовете си виждам друг закон, който воюва против закона на моя ум и ме прави пленник на греховния закон* (Рим. 7:23). Раждането на новия човек е обвързано с умъртвяването на стария (срв. Кол. 3: 9-10). Трансформацията на нашия живот зависи от решимостта, с която разкъсваме връзката си с природните страсти. Тук искам да направя едно разграничение между хората, които, бидейки православно кръстени, са приели ТМ като алтернатива на християнството, и тези, за които ТМ е първи религиозен опит.

Най-често към ТМ се обръщат невъзцърковени хора, за които религиозното усилие и светите Тайнства представляват проблем именно поради техния призив за умъртвяване на стария човек, към който те са силно привързани. Този човек е пречка поради това, че е

---

¹ Вж. Du Pertuis, L. „How People Recognize Charisma: The Case of Darshan in Radhasoami and Divine Light Mission“, *Sociological Analysis* 47 (2), 1986, p. 114.

носител на греха, който ни лишава от благодатния вечен живот, като ни подчинява на смъртта¹. Неспособността на модерния българин да осъзнае необходимостта от борба със самия себе си се обуславя от факта на неговата обич към преходното и помрачената от греха способност да търси истинния Бог. Колкото по-чист от грях е стремежът към Бога, толкова повече човек усеща необходимостта и зависимостта си от Него². Липсата на този стремеж е логична последица от греховността.

От друга страна, индивидуалистичното възприятие на битието е в разрез с основното изискване за общност в християнството. „Никой не може да бъде истински християнин като изолирано и усамотено битие“³. Любовта към ближния и чуждия е сърцевината на умението да обичаме Бога и да му отдадем живота си. За Исус Христос любовта към Бога не би била истинска, ако тя не премине през горнилото на човешките отношения, т.е. ако тя не бъде проверена чрез любовта към себеподобните. Защото създаденият по образ и по подобие Божие човек не може да каже: обичам Бога, а мразя брата си. Това е в противоречие с постулатите на ТМ, които насочват своето внимание конкретно към личността, като ѝ създават впечатление, че е самодостатъчна. Тук човек е оставен сам на себе си и най-лошото е, че я няма общността, няма я Църквата, която може да освободи съвестта от греха. Това изправя хората пред моралната дилема какви трябва да бъдат. В тях говори подобие Божие, което обаче индивидуализмът заглушава малко по малко.

Трансформацията на личностното съзнание е първият обект, на който ТМ отделя внимание. Това съвсем не е случайно. Според митрополит Йеротей Влахос „първата битка на дявола е срещу ума“⁴. За негативния изход от тази конфронтация основна роля изиграват гордостта и тщеславието, които задвижват ума по пътя на прелъстяването⁵. Тогава стремежът към себerealизация без нуждата от Бог се

¹ Срв. Тенекеджиев, Л. *Утвърждаване на Апостолското предание през II век*, т. I, София, 2008, с. 48; Майендорф, Й. *Византийско богословие*, София, 1995, с. 185; Мандзаридис, Г. *Християнска етика*, т. I. София, 2011, с. 97.

² Срв. арх. Серафим, *Нашата любов*, София, 1993, 9-13.

³ Прот. Флоровски, Г. *Християнство и култура*, София, 2006, с. 153.

⁴ Влахос, Й. *Православна психотерапия*, Велико Търново, 2004, с. 135.

⁵ Срв. Синайски, св. Нил, *Добротолюбие*, т. 2, Света Гора, Атон, 2000, с. 229.

превръща в една извратена индивидуалност. Защото обещанието на ТМ за блаженство и по-добър живот без наличието на праведност е една чиста лъжа, която съвсем не е лишена от оптимизъм. Праведността е понятие, чието осъществяване е дълбоко обвързано с термина „покаяние“. „Всички потомци на Адама приемат от него природата, а заедно с нея и следствията от греха“¹.

Освен смъртта и невъзможността на човека преди Христа да победи греха сам, друга последица от грехопадението е нарушаването на връзката Бог – човек. Взаимодействието между тях се осъществява от любовта, а не от стремежа да достигнем и бъдем като Бога. Християнското учение е пропито от любовта към Твореца и ближния. Св. ев. Йоан свидетелства за това с думите „възлюбени, нека любим един другия... , защото Бог е любов“ (1 Йоан 4:7-8). „Евангелието учи, че човек достига духовно съвършенство при съединяването с Бог“². Това определя целта на човека, която е възстановяване на разрушената връзка с Бога, а не чрез себerealизация да Го „прави равен на себе си“. Обожествяването на човека е грях срещу Боговъплъщението и отричане на кръстните страдания и смърт на Възкръсналия Иисус Христос.

Друг е въпросът доколко съвременният българин е запознат с това и дали Църквата извършва въцърковяването. Защото народ, който не познава своята религия и култура, неминуемо се обръща към други такива. Това е една от причините да няма достатъчно хора в Църквата – нейното непознаване. Също така не може да се премълчи фактът, че има хора, изпитали разочарование от храма или действията на дадени духовници. В немалко случай именно в храма, човек не припознава онази духовност, към която го тласка неговото сърце. Това е тежка проблематика, в която най-лесното е да осъдим. В България съществуват институции като МВР, съдебна власт, здравеопазване, медии, образование и т. н. Не би било нормално поради некадърността на един или повече служители, принадлежащи към тези институции, да се игнорира тяхната необходимост като цяло. В Църквата човек не е заради хора, а заради Бога, и тя предлага ре-

¹ Каприев, Г. *Византийска философия*, София, 2011, с. 138.

² Буфис, Н. *Кришнаизъм и международното общество за кришна съзнание*, Б. м., б. г., с. 28.

шение, но то е обвързано с нейните тайнства, себеотричане, борба с греха и страстите. Това е нещо, което не е по вкуса на днешния човек. Той веднага излага доводи за това колко лоши са свещениците и какви проблеми има в храмовете. Главният проблем е в нашата гордост и неспособност да осъзнаем едно много важно нещо, че в **християнството ти се променяш за Бога а не Той за тебе.**

Липсата на това осъзнаване се явява основният проблем, който води до обръщането към ТМ. Тук проличава нейната ловкост. Проблемът за християнството и Църквата е решение за ТМ. При хората, които нямат религиозен опит, се сблъскват човекът, свикнал на комфорт, и християнството, което постулира отричане от себе си и борба с греха, „...не аз живея, а Христос живее в мене“ (Гал. 2:20). Последиците от този сблъсък могат да бъдат две. Осъзнаване на преходността на днешното и стремеж към вечното – път по вертикала, който започва от православния храм. Или неспособност на човека да бъде беден духом, гонен заради правдата, чист по сърце (Вж. Мат. 5, 7 глави и Лука 6.), борещ се с греха и отричащ земното – път по хоризонтала, който започва от гордостта.

Именно гордостта провокира стремежа у човека да избере пътя на ТМ, който илюзорно и лъжовно му обещава да постигне неограниченост в материалното и духовното едновременно. Но дори да пожелае да практикува ТМ или друго източно религиозно-философско направление, българинът неминуемо ще се сблъска с проблематика, на която Карл Густав Юнг (1875-1961) е посветил немалка част от живота си. В своята книга „Психологията на кундалини йога“ Юнг споделя, че съществува проблем при прилагането на източен модел за спасение върху западната психика. Той се пита дали не е грешка и опасност, когато заради собствения начин на спасение западните хора започват да се борят с йога¹. Опасността става реална, когато западният човек се окаже в един психичен пласт, който само източният ум може да доведе до крайност. Преди грехопадението човекът е бил способен да вижда духовния свят и да общува с него, с падението се променят и душата и тялото, като тази промяна е и смърт за тях². Тогава питаме, след като отричат грехопадението и не използ-

¹ Вж. Юнг. К. *Психологията на кундалини-йога*, София, 2012, с. 65.

² Елисеев, иерей, В. *Православният път към спасението и източните и окултните*

ват покаянието, с кои духове общуват последователите на ТМ. Какво виждат, при положение, че нямат духовно зрение? *Ако не е добро, какво е другото?*

ТМ води хората така, както даденият гуру прецени за добре. Нима той не може да сбърка, бидейки просто човек, който няма отправна точка? Нима не е подвластен на греха и смъртта? Когато човек греша против Бога и ближния, греша и против себе си, като с този акт помрачава душата си. Но след изкупителното дело му е дадена възможност да противостои на греха със своята воля, любов и вяра, като придобие съкрушено сърце, което Бог няма да презре (срв. Пс. 50:19). Уви, в „никоя медитация няма съкрушено сърце, което е основата на православната молитва“¹ и първата стъпка към покаянието. Тези понятия не са препоръчвани от гурутата на ТМ поради тяхната духовна слепота, а както знаем, слепец не може да води друг слепец, защото изходът от една такава ситуация ще бъде печален и за двамата (срв. Лука 6:39). Този извод е следствие на последиците от практикуването на ТМ, които я категоризират като вредна за човека. Рано или късно на българина, който практикува ТМ, му предстои среща с нейната друга страна, с нейните реални последици, които ще разделя на няколко основни процеса.

1. Личностни изменения, които включват развитие на самомнение, тщеславие, гордост, егоизъм, студенина, безразличие, цинизъм, душевна опустошеност, усещане за вътрешна обърканост.

2. Изброените „качества“ могат да се развият до състояние на крайно душевно и умствено разстройство, да доведат до обсебване от бесове, за които вътрешната обърканост и несигурност, пораждани от запознанството с многобройните окултни системи, противоречащи една на друга, са най-подходящо състояние. Освен това резултат от окултните занятия може да бъде усещането за вътрешна пустота, униние, отчаяние, довеждащо до самоубийство.

3. Физиологически изменения: разстройства на организма, поява на болести с неизвестна природа, изкривяване на възприятията, развитие на видения, постепенно придобиващи кошмарни и тягост-

---

мистически учения. Б. м., б. г., с. 8.

¹ Стаматова, Кл. *Цит. съч.*, с. 31.

ни свойства, уязвимост спрямо нападенията от невидимия свят.

4. Загуба на социалните контакти и връзки, разпадане на семействата, понижение на социалния статус на личността и безвъзвратно усещане за отчаяние и безсмислие¹.

Вследствие на изброеното душата става тъмна и хладна, умът е помрачен и една от най-тежките последици е размиването на представата за добро и зло. Накратко, практикуващият ТМ търпи поражение на всички равнища от своето съществуване.

1. „Психологически – мъка, мрак, неплодие.

2. Морално – самота, липса на любов, злоба. От богословска гледна точка – смърт на душата, която предхожда телесната смърт, геена още приживе.

3. Гносеологически – солипсизъм.

4. Физиологически и патологически – нервно и душевно заболяване².

Това е крайният резултат от обръщането към всяко източно окултно учение, каквато е ТМ. За съжаление на този етап човешката същност е повредена по начин, който прави възстановяването ѝ почти невъзможно. За Бога обаче няма невъзможни неща и това дава искра надежда. Нямам нито духовния, нито психологически опит, който би ми позволил да разсъждавам какво е лечението на една такава болна душа. Това би сторило едно духовно лице, което има благодатната, богословска и психологическа подготовка за двубой с това, което е обратно на доброто. Духовно лице, което няма автоматично да препоръча „киприанки“³ всеки ден, както често правят духовници, които направиха така, че думата *поп* да замени понятието *свещеник*.

Бих искал да насоча **извода** от тази тема към времето, когато обръщането е възможно и последиците от окултното все още не са на лице. Не мога да приема факта, че понякога усилия се полагат едва

¹ Елисеев, иерей, В. *Цит. съч.*, с. 64.

² Елисеев, иерей, В. *Цит. съч.*, 80-81.

³ Специални молитви, които се четат само при определени случаи на обладаване от бесове. Молитвите изискват подготовка и дълбочинно запознаване с проблематиката на страдания. Това изисква адекватно богословско, духовно и психологическо образование.

при наличието на патология. В България съществуват духовници, които на дело показват какво представлява умението *да превърнеш чуждата мъка в своя собствена*. Затова няма оправдание за тези, които твърдят, че няма, не бива, не може, трудни времена са и т. н. Затова усилията биха могли да са насочени към въцърковяването или поне запознаването на хората с Църквата, а не с окултните секти и вероизповедания.¹ Като това важи не само за духовниците, а и за всеки човек, който има публичност и власт. Изборът да сътрудничиш на добро или зло, е персонален, следователно в един момент подлежи на санкция.

Като човек, който в някаква малка степен се е занимавал с религия, винаги съм си задавал въпроса какво е значението на думата „религия” в нейния истински смисъл. Прочел съм различни определения, сентенции и тълкувания, които в много страници определят етимологията, произхода и развитието на тази дума. Но това не ми даваше отговор, докато не се запознах с творчеството на Жорж Дюмезил, който на фона на томовете, изписани за религията, предоставя на читателя едно изречение за религията, а именно – **религията е място за среща**. Която първа реализира тази среща в дълбочина, Църквата или ТМ, тя ще спечели душата на човека.

---

¹ Към днешна дата на територията на Република България има различни религиозно-философски движения, за които хиндуизмът е отправна точка в различна степен. Това са: Международно общество за Кришна съзнание; Трансцендентална медитация; Сахаджа йога; Мисия на божествената светлина; Общество за себerealизация; Българска йога асоциация; Окултно движение; Ню ейдж; Общество бяло братство. Част от тях не са официално регистрирани. Въпреки това те се трансформират под различни наименования и създават организации, чиито практики са с хиндуистки корен. Резултатът е наличието на 124 центъра (асоциации, клубове) за практикуване на йога, медитация, себerealизация, изкуството да живееш и други. Стаматова, К. *Цит. съч.*, с. 42; *Йога за всички* 37, София, 2014, 48-71.